

Peter Lødrup og John Asland

Oversikt over

arveretten

11. utgave

Peter Lødrup og John Asland

OVERSIKT OVER ARVERETTEN

11. utgave

CAPPELEN DAMM AKADEMISK

Innhold

Forkortelser	9
1 Innledning	11
1.1 Hva handler arveretten om?	11
1.2 Hvordan utpekes arvingene?	11
1.3 Arvefallet og dødsfallet	12
1.4 Hva kan arves?	13
1.5 Formuesordningen mellom ektefeller: felleseie og særeie	14
2 Arv etter loven	16
2.1 Slektens arverett	16
2.2 Første arvegangsklasse	17
2.2.1 Arvelateren etterlater seg bare barn	17
2.2.2 Arvelateren etterlater seg barn og barnebarn	17
2.2.3 Barn født av foreldre som ikke er gift med hverandre ...	18
2.2.4 Adopsjon og arverett	18
2.3 Andre arvegangsklasse	18
2.3.1 Begge foreldrene lever	18
2.3.2 Arvelaterens far eller mor er død	19
2.3.3 Begge foreldrene er døde	19
2.3.4 Særregelen for arvelatere under 25 år	20
2.4 Tredje arvegangsklasse	20
2.5 Slektsarverettens grenser	20
2.6 Ektefellens arverett	21
2.6.1 Innledning	21
2.6.2 Arveretten etter arvelovens kapittel 3	21
2.6.3 Særlig om retten til minste arv	22
2.6.4 Bortfall av ektefellens arverett ved separasjon og skilsmisse	23
2.6.5 Gjenlevende må respektere avdødes testament	23
2.7 Gjenlevende ektefelles rett til å sitte i uskiftet bo	24
2.7.1 Innledning	24
2.7.2 Vilkårene for uskifte	24
2.7.3 Fremgangsmåten	27
2.7.4 Hva inngår i uskifteboet?	28
2.7.5 Gjenlevendes rådighet over boet	29

2.8	Samboerens arverett	31
2.8.1	Innledning	31
2.8.2	Arvelovens samboerbegrep	31
2.8.3	Legalarverett for samboere med felles barn	33
2.8.4	Utvidet testasjonsrett for visse samboere uten felles barn	34
2.9	Gjenlevende samboers rett til å sitte i uskiftet bo	34
2.9.1	Vilkårene for samboeruskifte	34
2.9.2	Fremgangsmåten	35
2.9.3	Samboeruskiftets omfang	35
2.9.4	Forholdet til reglene om uskifte for ektefeller	36
2.10	Når avdøde ikke har arvinger	36
3	Arv etter testament	37
3.1	Bakgrunnen	37
3.1.1	Oversikt	37
3.1.2	Dødsdisposisjonene: testamenter – arvepakter – dødsgaver	38
3.1.3	Testasjonsfrihetens utstrekning	40
3.2.	Testamentsformene	41
3.2.1	Behovet for form	41
3.2.2	De ordinære testamentsformer	42
3.2.3	Ekstraordinære testamentsformer	43
3.2.4	Hvis formkravene ikke er oppfylt	44
3.2.5	Oppbevaring av testamenter hos retten	45
3.3	Krav til testator	45
3.3.1	Alder	45
3.3.2	Psykiske hindringer	45
3.4	Ugyldige testasjoner	46
3.4.1	Tvang, svik o.l.	46
3.4.2	Utilbørlig påvirkning	47
3.4.3	Villfarelse	47
3.4.4	Mangler ved innholdet	49
3.4.5	Forbudet mot stamhus o.l.	51
3.5	Hvordan testamenter skal tolkes	51
3.5.1	Problemet	51
3.5.2	Hovedregelen	52
3.5.3	Lovens tolkingsregler	52
3.5.4	Betingelser, frister og pålegg	55
3.6	Arvingen kan respektere mangelfulle disposisjoner	56
3.7	Tilbakekall og bortfall av testament	57
3.8	Forsvunnet testament	58

3.9	Felles testament og gjensidige testament.....	58
3.9.1	Hva er et felles testament og gjensidig testament?	58
3.9.2	Behovet for felles testament og gjensidig testament.....	58
3.9.3	Tilbakekall og endringer mens begge testatorer lever ...	59
3.9.4	Etter førstavdødes død.....	60
3.9.5	Ved lengstlevendes død	62
3.9.6	Vilkår for å bruke tolkingsreglene i al. §§ 61 og 62	63
3.10	Arvepakt	63
4	Livsarvingenes pliktadel	65
4.1	Innledning.....	65
4.2	Pliktdelens omfang	65
4.3	Unntak fra regelen om at arvelateren ikke kan bestemme over pliktdelen	66
4.4	Beregning av pliktadel	68
4.4.1	Oversikt.....	68
4.4.2	Hvordan eiendelene blir verdsatt	68
4.4.3	Gaver som er gjenstand for avkortning.....	68
4.4.4	Pliktdel og utdeling til uforsørgede livsarvinger.....	69
4.4.5	Særlig om livsforsikringskrav	69
4.5	Utdeling til barn som ble forsørget av avdøde	71
4.6	Livsarvingen kan respektere krenkelser av pliktdelen.....	72
5	Grensen mellom livsdisposisjoner og dødsdisposisjoner	73
5.1	Noen utgangspunkter.....	73
5.2	Oppfyllelsen fra arvelaterens side skal først skje etter hans død	75
5.2.1	Bare arvelateren skal yte noe – den typiske dødsdisposisjon	75
5.2.2	Mottaker skal også yte noe ved arvelaterens død.....	75
5.2.3	Arvelateren får en motytelse i egen levetid.....	75
5.3	Oppfyllelse på dødsleiet	76
5.3.1	Problemet	76
5.3.2	Gaver på dødsleiet.....	76
5.3.3	Ytelser mot vederlag.....	76
5.3.4	Når er man på dødsleiet?	76
5.4	Oppfyllelse skjer før arvelaterens død (eller dødsleiet)	77
5.4.1	Problemet	77
5.4.2	Utgangspunktet: Det foreligger en livsdisposisjon.....	78
5.4.3	Oppfyllelse og realitet for arvelateren	81
5.4.4	Arvelaterens motiv har ofte liten betydning	82
5.4.5	Arvelateren dør før et gaveløfte er oppfylt.....	82

6 Noen fellesregler for legalarv og testamentsarv.....	83
6.1 Avtaler om arv	83
6.1.1 Forbudet mot å disponere over ventet arv.....	83
6.1.2 Avkall på arv	83
6.2 Arvingen må overleve arvelateren	84
6.3 Uverdige arvinger – fradømmelse av arverett.....	85
6.4 Arveretten kan foreldes	86
7 Om fordelingen av arven: skiftet	87
7.1 Melding om dødsfall.....	87
7.2 Privat skifte er hovedregelen	87
7.3 Offentlig skifte.....	89
7.3.1 Oversikt.....	89
7.3.2 Når skal det skiftes offentlig?	90
7.4 Fordelingen av boets eiendeler	90
7.5 Særlig om gjenlevende ektefelles stilling.....	92
7.6 Nærmere om oppgjøret.....	93
7.7 Hvordan blir tvister avgjort?	94
7.8 Særlig om skifte av et uskiftet bo	94
7.8.1 Når skal boet skiftes?	94
7.8.2 Reglene om skifte av boet.....	95
7.8.3 Hvem er arvinger?	96
Eksempel på testament.....	99
Domsregister	101
Stikkord	103

Forkortelser

Lover

al.	- lov 14. juni 2019 nr. 21 om arv og dødsbøskifte (arveloven)
adl.	- lov 16. juni 2017 om adopsjon (adopsjonsloven)
bl.	- lov 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre (barnelova)
deknl.	- lov 8. juni 1984 nr. 59 om fordringshavernes dekningsrett (dekningsloven)
el.	- lov 4. juli 1991 nr. 47 om ekteskap (ekteskapsloven)
fal.	- lov 16. juni 1989 nr. 69 om forsikringsavtaler (forsikringsavtaleloven)
fsvl.	- lov 12. mai 2015 nr. 27 om forsvunne personar m.v.
ftrl.	- lov 28. februar 1997 nr. 19 om folketrygd (folketrygdloven)
Grl.	- Kongeriket Norges Grunnlov av 17. mai 1814
husfskl.	- lov om rett til felles bolig og innbo når husstandsfellesskap opphører (husstandsfellesskapsloven)
odl.	- lov 28. juni 1974 nr. 58 om odelsretten og åsetesretten
NL	- Kong Christian Den Femtis Norske Lov av 15. april 1687
strl.	- lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven)

Domssamlinger

ND	- Nordisk domssamling
Rt.	- Norsk Retstidende

1 Innledning

1.1 Hva handler arveretten om?

Når en person dør, er det nødvendig med regler for hva som skal skje med hans eller hennes eiendeler og forpliktelser. De fleste mennesker etterlater seg verdier; noen kanskje ikke så mye, andre har større formuer. Mange etterlater seg også gjeld i større eller mindre grad. Samfunnet må sikre at eiendelene fordeles etter nærmere bestemte retningslinjer, og gi avdødes kreditorer (kravshavere) vern mot at deres krav blir verdiløse når debitor (skyldneren) dør. Verdiene må sikres når eieren ikke lenger kan sikre dem selv.

Arveretten inneholder de nærmere reglene om måten dette skal gjøres på. I lov 14. juni 2019 nr. 21 finner vi reglene om hvordan arvingene blir pekt ut, samt hvordan avdødes kreditorer skal få dekket kravene sine. Arveloven gir også regler om hvordan oppgjøret mellom arvingene skal skje, og om hvordan arvingenes innbyrdes rettsstilling er før arven er fordelt mellom dem. Arveloven omhandler også reglene om skiftebehandling ved skifte av dødsbo. Den nye arveloven av 2019 angir allerede i innledningsbestemmelsen i § 1 at den gjelder både fordelingen av arv etter loven eller testament og dødsbobehandlingen og skifte av dødsbo.

Etter dette blir emnet for boken – og for arveretten – de reglene som bestemmer fordelingen av og overgangen til andre av en død persons eiendeler.

Arverettens spørsmål

1.2 Hvordan utpekes arvingene?

I norsk rett utpekes arvingene enten direkte av loven (legalarv eller intestatarv) eller ved en disposisjon fra arvelaters side (testamentsarv), jf. al. § 1 første ledd. Tanken bak begge arveformene er at arven bør gå til personer som hadde et visst samhörighetsforhold med arvelateren; arven skal tilfalle dem som sto arvelateren nærmest. Dette er normalt arvelaterens nære slektninger og en eventuell ektefelle eller samboer. I arveloven er det derfor utformet en arvetavle, dvs. en oppstilling over hvilke personer som er avdødes arvinger, og i hvilken rekkefølge de arver. Arvetavlen er bygget opp slik at den innsetter arvingene i en rekkefølge som stemmer med hva arvelatere stort sett foretrekker (al. kapittel 2, 3, og 4). Når arve-

Legalarv og testamentsarv

lateren etterlater seg ektefelle eller samboer, vil avdødes slektsarvingers rett til straks å få arven ofte bli satt til side av den gjenlevende ektefelle eller samboers rett til å sitte i uskiftet bo (al. kapittel 5 og 6).

Testasjonsfrihetens prinsipp

Hvis arvetavlen fører til at arven skal gå til personer som arvelateren ikke ønsker som arvinger, kan arvelateren som utgangspunkt bestemme en annen fordeling ved testament. Norsk rett bygger følgelig på *testasjonsfrihetens prinsipp*. Dette henger igjen sammen med det prinsipielle grunnlaget for arveretten. Avdødes midler skal gå til dem som sto arvelateren nær, eller til personer og institusjoner som arvelateren ønsket å berike (se al. kapittel 7, «Arv etter testament»). Men fra denne testasjonsfriheten er det to viktige unntak:

Avdødes livsarvinger (barn, barnebarn osv.) er gitt en pliktdelsrett – et ubetinget krav på en bestemt del av det som arvelateren etterlater seg. Livsarvingenes pliktdel er i dag 2/3 av nettoformuen, eller et nærmere angitt maksimumsbeløp (15 ganger folketrygdens grunnbeløp – ca. 1,7 millioner kroner per 2023 til hver livsarvings linje), jf. al. § 50 (se nærmere al. kapittel 7 III). Videre har den gjenlevende ektefellen et ubetinget krav på minste arv, se nedenfor pkt. 2.6.3.

Friarven Den delen av arvelaterens formue som han eller hun kan råde over med testament, kalles her friarven.

1.3 Arvefallet og dødsfallet

Arvefallet er et sentralt begrep i arveretten. Det betegner – som det ligger i ordet – det tidspunktet da arven faller. Noe unøyaktig er det fra dette øyeblikket arvingene blir eiere av arven eller mer presist det tidspunkt arvingene får en rettsposisjon i dødsboet, jf. nedenfor. Normalt faller arvefallet sammen med dødsfallet. Det er de som på dette tidspunktet er avdødes arvinger, som tar arv (se al. § 66 andre ledd). Reglene i al. § 66 gjelder både for legalarv og for testamentsarv. Men for testamentsarv bestemmer al. § 66 første ledd første punktum at arvelateren i sitt testament kan fravike dette utgangspunktet. Etter al. § 66 andre ledd kan man ved testament imidlertid ikke tilgodese noen som ikke levde eller var unnfanget allerede ved arvelaterens død.

Dødsboet Dødstidspunktet har også betydning ved at det er da *dødsboet* oppstår. Når det foran ble sagt at arvingene på dette tidspunkt blir eiere av

arven, vil det si at de fra nå av sammen eier den formuesmassen som utgjør dødsboet, og de har fått krav på arv i dødsboet. Men de er ikke dermed eiere av de enkelte gjenstandene som boet består av, eller sameiere i disse – i hvert fall ikke slik man vanligvis ser på eiendomsrett og sameie. Dødsboet er en form for bundet sameie. I praksis er det først når boet er fordelt (skiftet) mellom arvingene, at arvingene får noen glede av arven. Før dette er skjedd, har den enkelte arvingen begrenset rådighet over arvemidlene. Det eneste arvingen kan gjøre, er å avhende sin andel i boet eller pantsette den. Men i praksis forekommer det sjelden. Arvingene er derfor normalt tjent med at boet så raskt som mulig fordeles mellom dem. Denne fordelingen kalles *skifte*. Dødsboet vil derfor bestå fra dødsfallet til skiftet er avsluttet.

Dødsboet består fra dødsfallet til skiftet er avsluttet

Før dødsfallet (eller arvefallet) er arvingens forhold til arven av liten interesse. Det arvingen da har, er bare en *arveutsikt*. Noen sikkerhet for å arve har arvingen normalt ikke. For det første kan jo arvelateren ved testament frata arvingen plassen i arvetavlen, med mindre det gjelder arvinger med pliktdelsrett eller krav på minstearv. Men heller ikke disse er vernet mot arvelaterens *livsdisposisjoner*. Enhver kan under sin levetid som hovedregel fritt disponere over sine eiendeler slik at det ikke blir noe igjen til arvingene. Se om grensdragningen mellom livsdisposisjoner og dødsdisposisjoner nedenfor i kapittel 5.

1.4 Hva kan arves?

Som utgangspunkt vil dødsboet bestå av alle arvelaterens eiendeler og forpliktelser (gjeld). Eiendelene kan være av mange slag: bolig, innbo, bil, båt, feriested osv. Det kan videre være kontanter, verdipapirer, brev, fotografier og manuskripter. I noen tilfeller etterlater avdøde seg også næringsvirksomhet. Alt dette går over på arvingene. Men visse eiendeler eller rettigheter kan falle bort, for eksempel en personlig rett til å fiske i naboens fiskevann eller et medlemskap i en forening.

Arven blir naturlig nok redusert av avdødes gjeld og øvrige forpliktelser. Men visse forpliktelser faller imidlertid bort ved debtors død. Det er selvsagt at arvingene (eller dødsboet) ikke plikter å oppfylle arbeidsoppdrag som avdøde hadde påtatt seg. Enkelte gjeldsposter kan også falle bort. Underholdsbidrag til en fraskilt ektefelle eller barn opphører å løpe når den bidragspliktige dør. Lånekassen kan heller ikke kreve utestående studielån tilbake etter låntakerens død.

Avdødes gjeld

1.5 Formuesordningen mellom ektefeller: felleseie og særeie

For å forstå reglene om arveoppgjøret for gifte arvelatere, må vi kjenne til reglene om formuesordningen mellom ektefeller i ekteskapsloven. Når avdøde etterlater seg en ektefelle, vil den gjenlevende ektefellens rettigheter spille en sentral rolle ved skifte av dødsboet.

I de fleste ekteskap har ektefellene formuesordningen felleseie. Men ektefellene er gitt adgang til å avtale helt eller delvis særeie (se el. § 42). Forskjellen mellom felleseie og særeie betyr lite under ekteskapet. Da disponerer hver ektefelle som hovedregel fritt over sine ting. Og ektefellenes kreditorer kan ikke kreve den andre for gjelden når ikke begge er ansvarlige for gjelden, jf. el. § 40.

Forskjellen mellom særeie og felleseie har primært betydning ved skilsmisse og ved en ektefelles død

Det er først når ekteskap opphører ved skilsmisse (og ved separasjon) eller ved en ektefelles død, at forskjellen mellom felleseie og særeie kommer frem. Ved *felleseie* er utgangspunktet at eiendelene skal deles likt etter at gjelden er trukket fra (se al. § 109, jf. el. § 77 og el. § 58 første ledd). Ved den ene ektefellens død blir det altså likedeling mellom på den ene side gjenlevende ektefelle og på den andre siden avdødes arvinger (med mindre gjenlevende kan og vil sitte i uskiftet bo). Ved *særeie* derimot skal avdødes særeie bare deles mellom avdødes arvinger – gjenlevende vil normalt være blant arvingene – mens gjenlevende beholder sitt særeie uberørt av ektefellens død.

Det er imidlertid ett viktig unntak fra regelen om at felleseiet skal deles likt mellom gjenlevende ektefelle og avdødes øvrige arvinger. Verdier som partene hadde da ekteskapet ble inngått, eller som de under ekteskapet har ervervet ved arv eller gave fra andre enn hverandre, kan kreves holdt utenfor delingen. Dette kalles skjevdeling. Slike verdier vil med enkelte reservasjoner som vi ikke kan komme inn på her, fordeles som om de skulle vært særeie.

Forskjellen på skiftet mellom felleseie som skal likedeles, og særeie eller skjevdelingsverdier, kan illustreres med et eksempel, hvor mannen dør først:

Mannens del av felleseiet som skal deles, er 2 000 000 kroner. Han har i tillegg gjeld på 500 000 kroner. Kvinnen har 1 000 000 kroner som skal deles, og er gjeldfri. Da blir det til sammen 2 500 000 som skal likedeles. Mannes dødsbo utgjør netto 1 250 000 kroner.

Hvis han også har særeie eller skjevdelingsverdier på 750 000 kroner, går også disse inn i dødsboet. Dødsboet utgjør i så fall 2 000 000 kroner.

Vi ser altså at de delene av felleseiet som skal deles mellom avdødes arvinger og gjenlevende, ikke er det samme som avdøde kunne råde over i levende live, men hva som tilfaller dødsboet etter at felleseiet er delt. I eksemplet foran rådet mannen i live over sine 2 000 000 kroner (respektive 2 750 000 med særeie/skjevdelingsverdier), mens kvinnen rådet over sine 1 000 000. Etter gjeldsfradrag og likedeling blir dødsboet til mannen som nevnt likevel 1 250 000 kroner (respektive 2 000 000 med særeie/skjevdelingsverdier).

Som det fremgår av det foregående, vil skiftet etter en arvelater som var gift og hadde formuesordningen felleseie med sin ektefelle, skje i to etapper. Først skiftes felleseiet mellom gjenlevende ektefelle og dødsboet, så skiftes dødsboet mellom arvingene (herunder ofte gjenlevende ektefelle). Et slikt skifte i to trinn kalles sammensatt skifte. Se al. § 109 første ledd andre punktum.

Sammensatt skifte

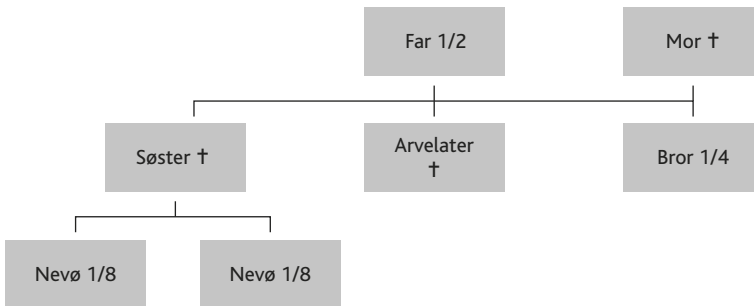
begge foreldrene, deler de arven likt (al. § 5 andre ledd første punktum). Arvelaterens søsken får da ingenting.

2.3.2 Arvelaterens far eller mor er død

I mange tilfeller er arvelaterens far eller mor død. I slike tilfeller skal i utgangspunktet ikke den gjenlevende av foreldrene arve alt. Vi følger parentelprinsippet og representasjonsprinsippet. Halvparten av arven går til den avdøde fars eller mors parentel, mens den andre halvparten går til den gjenlevende av foreldrene (al. § 5 andre ledd andre punktum).

Når det gjelder fordelingen av arven i den avdødes parentel, følges den vanlige fordelingen etter linjer, «med lik andel på hver gren», som det står i loven.

Et eksempel kan illustrere dette:

Men så kan man spørre: Hva skjer hvis den avdøde faren eller moren ikke etterlater seg noen etterkommere? Da bestemmer al. § 5 tredje ledd første punktum at den gjenlevende av foreldrene får hele arven.

2.3.3 Begge foreldrene er døde

Er begge foreldrene døde, går vi frem på samme måte. I eksemplet foran vil farens halvpart bli fordelt mellom hans etterkommere og etter de samme brøkene. Har faren også et særkullsbarn (et barn med en annen enn arvelaterens mor), skal dette barnet ha $\frac{1}{3}$ av den halvparten som skal fordeles i farens parentel (morens halvpart skal fordeles på hennes to gjenlevende barn).

Hvis ikke den ene av de avdøde foreldrene etterlater seg avkom, får den andres etterkommere alt (al. § 5 tredje ledd første punktum) Som følge av dette systemet, vil hele arven etter en person som bare etterlater seg en halvbror, gå til denne halvbroren. Dette gjelder også når besteforeldrene er i live på begge sider, og for så vidt overfor alle andre i tredje arvegangsklasse.

2.3.4 Særregelen for arvelatere under 25 år

De reglene vi nå har gjennomgått, kan i enkelte tilfeller lede til støtende resultater, særlig hvis en av foreldrene er død før barnet og foreldrene ikke var gift eller samboere med hverandre da den første av foreldrene døde. Dersom faren og moren ble skilt da barnet var fem år og faren dør to år senere, vil barnet arve ham. Dør så barnet, vil moren arve barnet etter de reglene vi nå har sett på. Men arven etter barnet vil i slike tilfeller normalt hovedsakelig kunne føres tilbake til arven etter faren. Moren vil altså gjennom barnet arve sin fraskilte mann, til fortrenghet for mannens slekt. Fordi dette lett kan virke urimelig, har vi regelen i al. § 5 tredje ledd andre punktum, som bestemmer at halve arven går til besteforeldrene (eller deres livsarvinger) på den døde fars eller mors side, forutsatt at barnet dør før fylte 25 år. I vårt eksempel vil følgelig moren bare arve halvparten av barnets eiendeler. Denne regelen gjelder også hvis foreldrene var i en slik stilling som nevnt i al. § 11, dvs. separert da den første døde.

2.4 Tredje arvegangsklasse

Hvis arvelateren ikke etterlater seg livsarvinger og heller ikke noen av foreldrene eller etterkommere av dem er i live, går arven til besteforeldrene eller deres livsarvinger (al. § 6). Og regelen i al. § 5 andre ledd gjelder tilsvarende. Det vil si at hvis alle besteforeldrene er i live, får de $\frac{1}{4}$ hver, de arver likt. Er en av besteforeldrene død, går vedkommendes del av arven til dennes livsarvinger. Også her går arven etter linjer, én linje etter hver av de fire besteforeldrene. Er det ingen arvinger på den ene siden – arvelaters morsslekt er for eksempel utdødd – går hele arven til farsslekten (al. § 6 andre ledd andre punktum).

2.5 Slektarverettens grenser

Jo lenger man kommer ut i slekten, desto svakere blir normalt samhörigheten mellom slektningene. Det er derfor naturlig å trekke en grense for slektarveretten. Slektarveretten begrenses på to kanter. Ved gjennomgåelsen av arvetavlen stoppet vi ved tredje arvegangsklasse: besteforeldrene og deres parentel. Dette innebærer at arvelaterens *oldeforeldre* ikke tar arv, de er jo ikke nevnt i loven.

**Oldeforeldre
tar ikke arv**

Den andre begrensningen gjelder slektninger som etter parentelprinsippet ellers ville vært arvinger. Fjernere avkom enn besteforeldrenes barnebarn er ikke arveberettiget (al. § 6 første ledd andre punktum). Dette innebærer at i tredje arvegangsklasse er avdødes fettere og kusiner arvinger, men ikke deres barn. Heller ikke tremenninger har noen